

Een jaar vol verrassingen

1988 was in veel opzichten een opmerkelijk jaar. Het was het jaar met de hoogste economische groei in de geïndustrialiseerde wereld sinds het begin van de jaren zeventig, iets wat niemand had verwacht. Het was het jaar van de herstellende beurskoersen, ofschoon beleggers de schrik van Zwarte Maandag nog in de benen hadden. Het was het jaar van de ongekende fusie- en overnameactiviteit in het bedrijfsleven, waarbij soms fancy-prijzen werden betaald. Het was ook het jaar waarin 'Europa 1992' in de publieke opinie doorbrak, en soms doorsloeg. In de internationale politiek was het het jaar van de militaire ontspanning. Tegelijkertijd echter werd een nieuwe bedreiging voor de mensheid steeds manifester: de aantasting van het leefmilieu. In de vaderlandse politiek was het het jaar van de afschaffing van de WIR en de verlaging van de belastingen. Het jaar van het succesvolle werkgelegenheidsbeleid en de falende werkloosheidsbestrijding. En in sommige opzichten was het een fataal jaar: vooral voor zeehonden en grove dennen.

In de *Economic outlook* van eind 1987 voorspelde de OESO voor de geïndustrialiseerde landen een groei van het bruto nationaal product van 2,25%. Het is 4% geworden. Alle beren die de OESO op de weg zag – de internationale betalingsbalansonevenwichtigheden, de gevolgen van de financiële crisis voor het vertrouwen van consumenten en investeerders, het gevaar van een vrije val van de dollar, de schuldenproblematiek – zijn in de struiken verdwenen. Ter verklaring van het opvallende economische succes wijst de OESO op de duidelijke vermindering van de inflatie sinds het begin van de jaren tachtig, de gematigde loonontwikkeling in de meeste landen, de verbetering van de winsten en vermogensposities van het bedrijfsleven, het accommoderende monetaire beleid, de voortgang die is gemaakt met structurele economische hervormingen en de nauwere internationale economische samenwerking van de laatste jaren. Tot voor kort was het effect van deze factoren op het gedrag van economische individuen onzeker. Maar het is nu duidelijk dat hun effect aanzienlijk is, aldus de OESO. Vooral de sterke opleving van de investeringen in de meeste landen schept vertrouwen. De 'animal spirits' zijn weer tot leven gewekt.

Ook de financiële markten hebben zich hersteld van de ineenstorting op Zwarte Maandag. Ook al staat er bijna elke maand wel een goeroe op die een nieuwe en nu echt fatale krach voorspelt, de koersen zijn vrijwel terug op het niveau van voor de krach. De beurs van Tokio bereikte vorige week zelfs een 'all time high'. De enige zorg is dat het financiële circuit steeds meer is losgeraakt van de reële economie van vlees en bloed. Dat resulteert in een extreme gevoeligheid voor op zich zelf futiele nieuwsfeitjes. Het schept onzekerheid en gevaar voor manipulatie. 1988 leverde daarvan weer voorbeelden.

Bepaald niet zonder risico's is ook de golf van fusies en overnames die de laatste jaren door het bedrijfsleven spoelt en in 1988 nieuwe hoogtepunten bereikte. De absolute topper was natuurlijk de overname van RJR Nabisco door Kohlberg Kravis Roberts voor 25 miljard dollar, maar dat was maar het topje van de ijsberg. De fusiekoorts heeft overal om zich heen gegrepen. En zal slachtoffers maken. Te beginnen bij de 'leveraged buy-outs' waarbij de overnemers zich tot de nek in de schulden hebben gestoken in de hoop die schulden af te be-

talen uit doorstijgende aandelenkoersen of het uitmelken van de nieuwe aanwinsten. Ook in ons land was 1988 een recordjaar op het gebied van fusies en overnames. Geen directielid lijkt zich nog met de voortbrenging van goederen of diensten bezig te houden; alle aandacht gaat uit naar de markt voor 'corporate control'. Maar als de conjunctuur tegen gaat zitten, zullen de eerste klappen vallen. Want groter is lang niet altijd sterker.

Een belangrijke drijfveer achter het concentratieverschijnsel is, behalve de welgevulde kas van ondernemingen, de wens mee te tellen op de internationale markt. Want de internationalisering van de economie zet in hoog tempo door. Al jarenlang groeit de wereldhandel tweemaal zo snel als de wereldproductie. In Europa speelt de vorming van een interne markt voor eind 1992 natuurlijk een belangrijke rol. Opvallend is hoezeer '1992' in het afgelopen jaar ook in de publieke opinie is aangeslagen. Hoe inhoudsloos het begrip als zodanig ook is, '1992' heeft zich opgewerkt tot het yin en yang van de politicus, ondernemer of lobbyist die naar argumenten zoekt. Geen zich zelf respecterende onderneming, vereniging, belangengroep of gemeenteraad kan nog om een 'beleid voor 1992' heen, alsof de wereld op dat moment ineens de andere kant op begint te draaien. En in de politiek worden de dwaaste verzinsels verkocht onder het motto dat het nodig is voor '1992'.

De Nederlandse economie heeft een buitengewoon goed jaar achter de rug. Exclusief energie en overheid bedroeg de groei van de productie zelfs 4,25%. De rendementen van het bedrijfsleven ontwikkelen zich zeer voorspoedig en in het kielzog daarvan vertonen de investeringen en de werkgelegenheid een verheugende groei. In vijf jaar tijd is de werkgelegenheid met zo'n 500.000 personen gegroeid, een Europees record. Het teleurstellende is alleen dat het nauwelijks helpt de werkloosheid op te lossen. Het lijkt erop of elke nieuwe baan een nieuwe werkzoekende naar de arbeidsmarkt lokt; de 'voorraad' geregistreerde werklozen wordt nauwelijks minder. Een probleem is natuurlijk de inzetbaarheid van de geregistreerde arbeidsreserve. In zijn nieuwjaarsartikel in deze *ESB* becijfert Rutten – tentatief – de vrij beschikbare reserve op niet meer dan 100.000. Bij een dergelijk laag niveau moeten we zelfs serieus rekening houden met het ontstaan van knelpunten op de arbeidsmarkt.

De domper op het economische festijn van 1988 is de verdere verzieking van het milieu. Die mag echter niet tot de conclusie leiden dat de economische groei moet worden afgeremd om het milieu te sparen. De ervaring van de vorige recessie, eind jaren zeventig, begin jaren tachtig, is dat juist in tijden van recessie de kwaliteit van het milieu het meest te lijden heeft. Onder het motto 'de schoorsteen moet roken', wordt dan de ergste vervuiling getolereerd. Alleen in een expanderende economie is het mogelijk de vervuilende activiteiten af te knijpen en de structuur van de productie in een milieuvriendelijker richting om te buigen.

Zo zal ook 1989 wel weer zijn aangename en minder aangename verrassingen brengen. Maar daarover valt slechts te zwijgen. Want wie wist er een jaar geleden van de kracht van de economische groei, de afschaffing van de WIR, de concentratie in de Nederlandse dagbladers en de dood van duizenden zeehonden?

L. van der Geest